

РИЗИКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВ

ЛЮДМИЛА ЯРОШ-ДМИТРЕНКО

асистент,

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

В статті висвітлено економічний зміст поняття ризиків зовнішньоекономічної діяльності, виявлено їх взаємозв'язок з конкурентними перевагами підприємства. Запропоновано алгоритм управління ризиками.

Ключові слова: ризики зовнішньоекономічної діяльності, конкурентні переваги, управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності.

Актуальність

У сучасних умовах посилення процесів глобалізації все більшої актуальності в міжнародній діяльності підприємств набувають ризики зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), що зумовлено невизначеністю та стихійністю розвитку ринкових відносин. Розвиток ринкової економіки супроводжується виникненням нових видів економічних ризиків, зміною рівня та інтенсивності їхнього впливу на діяльність підприємства. Проблема дослідження ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств потребує першочергового вирішення, оскільки від результатів їх оцінювання буде залежати майбутня стратегія діяльності підприємства при виході на іноземні ринки. Виявлення ризиків та врахування їх рівня впливу дає змогу підприємствам здобути конкурентні переваги у боротьбі за споживачів, постачальників, інвесторів тощо. І навпаки, правильно визначені конкурентні переваги допоможуть мінімізувати ризики зовнішньоекономічної діяльності.

Стан наукової проблеми

Проблематику вивчення ризиків зовнішньоекономічної діяльності підприємств, методів їх оцінювання, мінімізації та створення дієвої системи управління ризиками підприємств розкривають у своїх працях такі іноземні та вітчизняні науковці, як: І. Балабанов, І. Бланк, В. Гранатуров, А. Камінський, В. Кравченко, Д. Месен, Н. Подольчак, М. Римар, А. Румянцев, А. Старостіна, Н. Хохлов, Г. Чернова, Н. Чухрай та інші [1, 2, 3, 5, 8, 9, 10, 11].

Метою статті

Є обґрунтування необхідності виявлення і врахування ризиків ЗЕД та розробка алгоритму управління ризиками.

Вирішення проблеми

У науковій літературі немає однозначного трактування поняття ризику, в ній розкривається безліч значень цього поняття. Воно досліджується науковцями у різних сферах, причому визначається його суть, причини виникнення,

методи впливу на нього для мінімізації ризиків зовнішньоекономічної діяльності. Таку багатоманітність визначень поняття «ризик» можна пояснити його видовою різноманітністю, присутністю у всіх сферах суспільного життя, важкістю передбачення його настання та можливих наслідків. Можна виділити декілька підходів до розуміння суті ризиків, найчастіше ризик визначають як подію, невизначеність, небезпеку, діяльність.

Узагальнюючи існуючі визначення можемо зазначити, що ризик ЗЕД – це можливість настання несприятливих подій при веденні зовнішньоекономічної діяльності з подальшими збитками для підприємства.

До головних причин виникнення ризиків ЗЕД у діяльності підприємств на міжнародних ринках належить невизначеність, яка зумовлена дією таких факторів:

- 1) отриманням достовірної інформації про міжнародний ринок, що ускладнює процес прийняття рішень у зв'язку з постійною мінливістю та нестабільністю економічних процесів. Також отримана інформація дуже швидко застаріває і доводиться приймати рішення на основі наявних даних;
- 2) мінливістю економічної кон'юнктури, що призводить до зміни в уподобаннях та пріоритетах суб'єктів підприємницької діяльності та створює невизначеність у співвідношенні попиту та пропозиції;
- 3) розвитком та характером науково-технічного прогресу, оскільки він призводить до глобальної невизначеності у майбутньому розвитку цілих сфер економічної діяльності. Це ускладнює визначення конкретних наслідків тих чи інших наукових відкриттів та технологічних винаходів, також як і економічного ефекту від них [4];

4) впливом на економіку політико-правових, економічних, природних, науково-технічних, демографічних та соціокультурних факторів. Ці фактори неможливо виміряти в кількісних одиницях, але їх вплив має бути обов'язково врахованим при виході підприємства на іноземні ринки, оскільки, наприклад, політична нестабільність у країні суттєво впливає на ведення міжнародної діяльності;

5) екологічними та техногенними катастрофами, аваріями, стихійними лихами, пожежами, землетрусами, повеннями тощо, які можуть мати негативний вплив на підприємницьку діяльність.

Доцільно вважати, що ризик складається з комбінації трьох елементів: певної події, ймовірності її настання та наслідків, до яких вона може призвести. Для ідентифікації ризиків зовнішньоекономічної діяльності та для точного їх системного аналізу потрібно їх класифікувати.

В економічній літературі, присвяченій проблемам підприємництва, немає чіткої системи класифікації підприємницьких ризиків. Є безліч підходів до класифікації ризиків, що, як правило, визначаються цілями і завданнями класифікації (табл. 1).

З огляду на велику кількість наявних видів ризиків, їх доцільно класифікувати за такими рівнями:

1. **Макроризики:** макроекономічні (стабільність розвитку економіки країни) та макрофінансові ризики (можливість погашення й обслуговування зовнішніх боргів).
2. **Мезоризики:** валютні ризики (нестабільність валютного курсу); політичні ризики (нестабільність політико-правових чинників); цінові ризики (невизначеність майбутніх цін на товари, що постачаються); контра-

Таблиця 1.

Класифікація ризиків міжнародної діяльності підприємств

Класифікаційна ознака	Види ризиків
Можливий результат (ризикова подія)	- Чисті (природні, екологічні, політичні, транспортні, деякі комерційні). - Спекулятивні (комерційні ризики, зокрема фінансові)
Масштаби вирішуваних завдань	- Глобальні (на рівні держави, регіону). - Локальні (на рівні підприємства)
Сфера виникнення	- Ризики зовнішнього середовища (економічні, політичні, правові, соціальні, науково-технічні, природно-екологічні). - Ризики внутрішнього середовища (ресурсні виробничо-господарські, комерційні)
Причина виникнення	- Природні. - Транспортні. - Комерційні
Час виникнення	- Ретроспективні. - Поточні. - Перспективні

Джерело: розроблено автором за даними [2, 6, 7]

гентські ризики (пов'язані з надійністю партнера по зовнішньоторговельному контракту); контрактні ризики (недоліки в підготовці зовнішньоторговельного контракту); транспортні ризики (пов'язані з доставкою товарів); інформаційно-маркетингові ризики (недостовірність інформації про ринкову кон'юнктуру); митні ризики (пов'язані з неправильним митним оформленням товарів); ринкові ризики (пов'язані зі зміною ринкової кон'юнктури, діяльністю конкурентів, поведінкою споживачів).

3. **Мікроризики** — це внутріфірмові ризики, пов'язані з недоліками в діяльності підрозділів самого підприємства (дирекція, маркетинг, виробництво, персонал, фінанси).

При проникненні підприємства на міжнародні ринки потрібно виявляти та враховувати не тільки мікроризики, але і мезо- та макроризики, оскільки вони безпосередньо впливають на зовнішньоекономічну діяльність підприємства. Однак підприємство за сьогоднішніх

динамічних змін у світовій економіці повинне не тільки навчитися правильно ідентифікувати ризики, застосовуючи тим самим пасивну стратегію ризик-менеджменту, а й активно впливати на процеси творення ризиків, підвищувати їхній рівень та планувати їх у власній діяльності, що знаходить своє відображення в системі управління ризиками.

Управління ризиками являє собою специфічну сферу економічної діяльності, що потребує глибоких знань у сфері аналізу господарської діяльності, методів оптимізації господарських рішень, страхової справи, психології тощо. Основне завдання підприємця в цій сфері — знайти варіант дій, що забезпечує оптимальне для певного проекту сполучення ризику і доходу, з огляду на те, що чим прибутковіший проект, тим вищий ступінь ризику під час його реалізації.

Вважаємо за потрібне притримуватися певної логіки під час управління ризиками міжнародної діяльності для системного їх аналізу та мінімізації (рис.1). Алгоритм управління ризиками ЗЕД має складатися з таких етапів:

Рис. 1. Алгоритм управління ризиками міжнародної діяльності на підприємстві
 Джерело: розроблено автором

Перший етап – виявлення ризиків ЗЕД, яке потребує аналізу особливостей зовнішньоекономічної політики країни, що охоплює аналіз митних і нетарифних бар’єрів та певних перешкод для участі іноземного капіталу та іноземних агентів у економічному житті країни. Також при визначенні доступності ринку необхідно враховувати фактори ризиків (попередньо виявлених загроз), що пов’язані з особливостями міжнародного бізнес-середовища. Зарубіжні та вітчизняні джерела з питань дослідження ризиків називають ці ризики країновими. На нашу думку, розглядаючи перспективи виходу підприємства на світовий ринок, доцільно вважати, що йдеться про зовнішні маркетингові ризики. Маркетингові

ризики визначаються як сукупність ризиків, які властиві маркетинговій сфері діяльності компанії, тобто вони характеризуються ймовірністю виникнення певних подій та їх послідовності, які створюють труднощі або ж роблять неможливим досягнення цілей на окремих етапах маркетингової діяльності чи у цілому в сфері маркетингу [9]. Можна сказати, що міжнародний маркетинговий ризик характеризує рівень невизначеності прогнозу з приводу отримання прибутку під час виходу на міжнародні ринки. Відповідно до аналізу міжнародного бізнес-середовища можемо виділити такі види міжнародних маркетингових ризиків та їх складові, представлені у табл.2.

Міжнародні маркетингові ризики при виході на іноземні ринки

Вид ризику	Елементи ризику
Політико-правові ризики	Політична нестабільність; наближення виборів голови держави; конфлікти з іншими країнами; внутрішні заворушення; високі митні бар'єри; нетарифні бар'єри; націоналізація; відсутність державної підтримки підприємництва; негативне ставлення держави до іноземного капіталу; несприятлива процедура регулювання господарської діяльності; складний механізм проникнення підприємства на ринок; недосконалість законодавчої бази; ступінь обмеження монополізму; відповідальність за порушення контрактних зобов'язань; високий ступінь захисту внутрішнього ринку
Природні ризики	Стихійні лиха; природні катаклізми; несприятливе географічне положення
Економічні ризики	Економічна нестабільність; негативна динаміка економічних показників; повільні темпи економічного зростання; нестабільність обмінного курсу; відсутність необхідних ресурсів; висока конкуренція у галузі; високі вхідні бар'єри в галузь; низька місткість ринку; низький рівень розвитку ринкової інфраструктури
Науково-технічні ризики	Захищеність прав власності; ліцензійна політика
Демографічні ризики	Висока смертність; низька освіченість; міграція населення
Соціокультурні ризики	Культурний фон країни; національні стереотипи поведінки; мовні перешкоди; бар'єри невербального спілкування; низька культура ведення бізнесу; наявність релігійних конфліктів; високий рівень злочинності

Джерело: розроблено автором на основі [9]

Цей перелік елементів ризику являє собою перелік факторів політико-правового, економічного, науково-технічного та соціокультурного міжнародного бізнес-середовища, які слід враховувати при плануванні зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Це зумовлює необхідність урахування та оцінювання впливу дії чинників міжнародного бізнес-середовища,

що визначають потенційну можливість отримання прибутку підприємством на обраному зовнішньому ринку. Важливим моментом у цьому випадку є практика управління ризиками, яка на сьогодні недостатньо мірою використовується на українських підприємствах машинобудування під час планування зовнішньоекономічної діяльності.

Другий етап – оцінювання виявлених ризиків міжнародної діяльності – на цьому етапі проводиться оцінювання ймовірності їх настання та можливих наслідків. Потім ризики ранжуються за ступенем їх вагомості для підприємства.

Третій етап – механізм управління виявленими ризиками за допомогою методів та напрямів впливу, до яких належать: ухилення від ризику (хоча це найчастіше означає відмову від прибутку для підприємства), компенсація ризиків та їх наслідків, локалізація, розподіл ризиків, аналіз та прогнозування попиту, пропозиції та цін на зовнішньому ринку (поінформованість), страхування.

Четвертий, заключний, етап – оцінювання економічної ефективності розробленої схеми управління ризиками на основі правильності визначення експертами ризиків ЗЕД та застосування ефективних методів впливу на них з подальшою мінімізацією цих ризиків.

Висновки

Сучасний етап розвитку української економіки характеризується збільшенням конкуренції, підвищенням складності ринкових відносин і інтеграції підприємств у світову фінансово-економічну систему. Ці процеси поставили перед підприємствами нові вимоги, найбільш істотною з яких є необхідність прийняття точних, якісних і своєчасних управлінських рішень. Міжнародна діяльність означає вихід підприємства за межі національних кордонів та пов'язана з його залученням до багатоступінчатого циклу економічних відносин різнонаціональних суб'єктів господарювання. З проведеного дослідження випливає, що важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності підприємств є необхідність виявлення, прогнозування та здійснення впливу на ризики ЗЕД, які є

невід'ємною складовою цієї діяльності, для цього потрібен логічний алгоритм управління ризиками.

Список використаних джерел

1. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент / И.А. Бланк — К. : ИТЕМ, 1995. — 447 с.
2. Гранатуров В.М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения : учеб. пособие / В.М. Гранатуров — М. : Дело и сервис, 1999. — 112 с.
3. Камінський А.Б. Економічний ризик та методи його вимірювання: [навч. посіб.] / А.Б. Камінський. — К. : Козаки, 2002. — 120 с.
4. Котлер Ф. Основы маркетинга : пер. с англ. / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Дж. Сондерс, В.К. Вонг. — 2-е европ. изд. — М. ; СПб. ; К. : Вильямс, 1999. — 1152 с.
5. Кравченко В. Сучасні стандарти ризик-менеджменту: основа для побудови дієвої системи управління маркетинговими ризиками компанії / В. Кравченко // Маркетинг в Україні. — 2007. — № 5. — С. 36.
6. Машина Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання : [навч. посіб.] / Н.І. Машина. — К.: Центр навч. літ., 2003. — 188 с.
7. Подольчак Н.Ю. Класифікація ризиків та методи їх зниження / Н.Ю. Подольчак // Вісн. нац. ун-ту «Львівська політехніка». — Серія “Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку”. — Л.: В-во НУ «Львівська політехніка», 2002. — № 457. — С. 23–32.
8. Рум'янцев А.П. Зовнішньоекономічна діяльність: [навч. посіб.] / А.П. Рум'янцев, Н.С. Рум'янцева. — К. : Центр навч. літ., 2004. — 377 с.
9. Старостина А. А. Риск-менеджмент в маркетинге [Електрон. ресурс] / А.А. Старостина, В.А. Кравченко. — Режим доступу : <http://www.4p.com.ua/som/9.html>
10. Хохлов Н.В. Управление риском / Н.В. Хохлов. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. — 239 с.
11. Чернова Г. В. Практика управления рисками на уровне предприятия / Г.В. Чернова. — С.Пб. : Питер, 2000. — 170 с.